

Група 25. Історія України. Урок 9. Перша війна більшовицької Росії з УНР та проголошення незалежності УНР. Гісем 10 клас с.41-48.

Перша війна більшовицької Росії з УНР та проголошення незалежності УНР

1. Коли і як була встановлена більшовицька влада в Росії? 2. Якими були відносини УНР та більшовиків? 3. Про що йшлося в I, II та III Універсалах УЦР?

1. Початок агресії більшовицької Росії проти УНР.

Проголошення III Універсалу й подальші державотворчі заходи УЦР призвели до розгортання конфлікту з РНК Росії, який УЦР не визнавала урядом усієї Росії. РНК, у свою чергу, не визнавала УЦР на тій підставі, що вона не проголосила радянську владу в Україні. Також віддані УЦР військові частини активно роззброювали й висилали до Росії загони Червоної гвардії та збільшовизовані частини російської армії. УЦР видала наказ українізованим частинам колишньої російської армії перебазуватися в Україну, де був створений Український фронт під час Першої світової війни, а донським і кубанським козацьким частинам дозволила повернутися через Україну додому. При цьому на всьому фронті діяв режим перемир'я. Упевненості у своїх діях УЦР додавало й те, що населення українських земель підтримувало ті сили, які були представлені в ній. Так, на виборах до Всеросійських Установчих зборів, що відбулися наприкінці листопада — на початку грудня 1917 р., за них проголосувало 75 % виборців, а за більшовиків — лише 10 %.

Євгенія Бош

Спроба більшовиків здійснити силове усунення УЦР внутрішніми силами зазнала невдачі. Більшовицькі підрозділи під керівництвом Євгенії Бош, які в ніч з 11 на 12 грудня рухалися з фронту до Києва для захоплення влади, були зупинені біля Жмеринки, роззброєні силами Першого Українського корпусу під командуванням П. Скоропадського й відправлені до радянської Росії. У планах українських більшовиків залишалися мирне усунення УЦР через скликання з'їзду рад і військова допомога з радянської Росії.

На початку грудня 1917 р. об'єднаний виконком київських рад робітничих і солдатських депутатів офіційно оголосив про скликання Всеукраїнського з'їзду рад. На з'їзд

запрошували представників губернських, міських і повітових рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. На той час в Україні діяло понад 300 рад. Норми представництва було розроблено так, що найбільше делегатів мали надіслати ради промислових районів і великих міст, які перебували під впливом більшовиків. Представництво селян усіляко обмежувалося.

Спочатку УЦР не виявила інтересу до цього з'їзду. Проте, усвідомивши загрозу, Генеральний Секретаріат вжив заходів. У найближчі до Києва повіти були розіслані циркуляри з вимогою направити до столиці якомога більше депутатів від селянських спілок та українізованих військових частин. Прибуло понад 2 тис. депутатів, які усунули мандатну комісію й стали самочинно видавати собі депутатські мандати.

Підсумки роботи зі скликання Всеукраїнського з'їзду рад виявилися невтішними для більшовиків. До цього додалося те, що есеро-меншовицький виконком рад Донецько-Криворізького басейну, який не визнавав належність цього регіону УНР, оголосив про скликання власного обласного з'їзду в Харкові. 17 грудня відкрив свою роботу з'їзд у Києві, і прихильників більшовиків на ньому виявилось лише 127 із 2,5 тис. депутатів.

Ультиматум — категоричні вимоги однієї сторони до іншої. Висування ультиматуму, як правило, супроводжується погрозами.

Агресія — незаконне застосування збройної сили однієї держави проти іншої, порушення суверенітету, територіальної цілісності, позбавлення політичної незалежності.

У день відкриття з'їзду УНР отримала телефонограму від РНК Росії. Після заяви про підтвердження права націй на самовизначення й визнання УНР у ній було висунуто категоричні вимоги до УЦР. З'їзд висловив підтримку діям УЦР та її уряду. Він засудив «централістичні наміри... московського (великоруського) правительства, що, доводячи до війни між Московщиною і Україною, загрожують до решти розірвати федеративні зв'язки, до яких прямує українська демократія». Делегати з'їзду рад від українських більшовиків відмежувалися від ультиматуму РНК Росії, але залишили засідання, посиляючись на незаконність складу його учасників.

Генеральний Секретаріат невідкладно дав відповідь на вимоги ультиматуму РНК Росії. Радянська сторона висловила категоричне незадоволення відповіддю. Це дало привід для агресії російських більшовиків проти України.

Спеціальним рішенням РНК Росії ухвалила: «Вважати Раду в стані війни з нами». «Відповідальність за долю демократичного миру» було покладено на УЦР.

Делегати-більшовики, які залишили з'їзд рад у Києві, приєдналися до з'їзду рад Донецько-Криворізького басейну, під охороною більшовицьких військ із Росії проголосили його Першим Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів у Харкові. Той факт, що 200 його делегатів представляли лише 89 із 300 рад, не турбував його організаторів. Депутати-більшовики оголосили Україну «республікою рад», зберігши її назву — Українська Народна Республіка, обрали Центральний виконавчий комітет рад України (ЦВК) і новий уряд — Народний Секретаріат у складі 12 секретарів (голувала Є. Бош). Територія «радянської УНР» обмежувалася губерніями, визначеними «Тимчасовою інструкцією...» Тимчасового уряду.

Фактично події в Харкові, спрямовані на встановлення радянської влади в Україні, стали прикриттям для здійснення агресії більшовицької Росії.

ЦВК своїм маніфестом оголосив про усунення від влади УЦР та Генерального Секретаріату й створив Крайовий комітет для боротьби з контрреволюцією. Як зазначав В. Винниченко, тепер радянську Росію було позбавлено звинувачень в агресії — «не вона, мовляв, уже тепер вела війну з Україною, а харківський український уряд боровся проти київського, тепер, мовляв, це хатня справа самого українського народу. Натуральна річ, що це була тільки одна формальність, бо харківський уряд усі директиви одержував з Петрограда і вів військові операції силами російського уряду». Утворення радянського уряду в Харкові сприяло майбутній перемозі більшовизму в Україні.

2. Перша війна більшовицької Росії з УНР.

Спочатку між київським і харківським урядами розпочалася «війна декретів». Генеральний Секретаріат заборонив вивозити хліб до Росії, Народний Секретаріат скасував цю заборону й оголосив нечинними всі постанови Генерального Секретаріату. Потім Народний Секретаріат звернувся до РНК Росії з проханням про військову допомогу в боротьбі з УЦР.

Разом із місцевими загонами Червоної гвардії більшовицькі війська з Росії розгорнули наступ на Київ та інші райони України. Їхня тактика полягала в просуванні лініями залізниць і встановленні контролю над великими промисловими й транспортними центрами. Таке ведення бойових дій дістало назву «ешелонна війна». Розпочавши наступ, більшовики сподівалися на допомогу робітничих загонів у цих містах.

УЦР намагалася організувати збройний опір більшовицькій агресії. Було створено Особливий комітет оборони України. Наприкінці грудня Генеральний Секретаріат ухвалив рішення про створення на засадах добровільності та грошового утримання Армії УНР. Проте ці заходи були запізнілими. Перед зовнішньою агресією УЦР виявилася фактично беззбройною. «Українізовані» частини колишньої російської армії на той час у своїй більшості були вже небоєздатними.

Хоча кількість більшовицьких військ була невеликою і вони наступали лише вздовж основних залізниць, протиставити їм було нічого. На захист української справи стала національно свідомо учнівська та студентська молодь. Близько 300 юнаків під загальним командуванням викладача Першої Київської юнацької (юнкерської) школи ім. Б. Хмельницького сотника Аверкія Гончаренка та інші розрізнені підрозділи під станцією Крути (на шляху з Чернігова до Києва) 29 січня 1918 р. вступили в нерівний бій із набагато численнішими більшовицькими загонами (6 тис. осіб). Бій тривав 5 годин. Оборонцям вдалося затримати наступ більшовиків на чотири дні й завдати їм відчутних втрат (понад 300 осіб лише вбитими). Загальні втрати українських сил у бою (убиті й поранені) сягали близько 250 осіб.

Печатка і герб УНР

Бій під Крутами. Художник Л. Перфецький

Якими художніми засобами автор картини зобразив перебіг бою під Крутами?

У складі студентської сотні, якою командував сотник Андрій Омельченко (був важко поранений і помер дорогою до Києва), було 10—12 вбитих, 35—40 поранених.

27 юнаків, що потрапили в полон, більшовики розстріляли. Тіла загиблих у березні 1918 р. перепоховали в Києві на Аскольдовій могилі.

У день бою під Крутами в Києві спалахнуло повстання проти УЦР підрозділів місцевого гарнізону й озброєних робітничих дружин заводу «Арсенал». Його організував Київський комітет більшовицької партії. Бої в місті супроводжувалися значними жертвами з обох сторін. Спільними зусиллями загонів «Вільного козацтва», Куреня січових стрільців на чолі з Є. Коновальцем та Гайдамацького коша Слобідської України на чолі з С. Петлюрою було взято центр повстання — завод «Арсенал». Проте це не завадило більшовицьким військам М. Муравйова увійти в місто. Українські сили, стомлені вуличними боями, були не в змозі протистояти російському війську, яке того ж дня зайняло Дарницю й мости через Дніпро. М. Муравйов наказав обстрілювати місто з важкої артилерії, а 8 лютого 1918 р. більшовицькі війська повністю захопили Київ і продовжили свій наступ на Правобережжі.

3. IV Універсал УЦР: проголошення незалежності УНР.

Становище УЦР стало критичним. Український уряд був змушений залишити столицю. Ситуація на мирних переговорах у Брест-Литовську ускладнювалася тим, що, хоча українська делегація заявляла про самостійність УНР, формально вона не мала такого статусу й не могла звернутися по допомогу проти більшовицької агресії. Більшовицька російська делегація на переговорах усе відвертіше очікувала можливості замінити делегацію УЦР на радянську українську делегацію.

Під тиском складних обставин М. Грушевський наполіг на проголошенні повної незалежності України. Це було закріплено в IV Універсалі УНР, проголошеному 22 січня 1918 р.

Одним із найголовніших завдань було визначено укладення миру з Німеччиною та її союзниками. Для цього до Брест-Литовська була відправлена спеціальна повноважна делегація.

У IV Універсалі УНР містилася низка й соціально-економічних положень. Щодо аграрного питання в ньому зазначалося: «Земельна комісія... вже виробила закон про передачу землі трудовому народу без викупу, прийнявши за основу скасування власності і соціалізацію землі». Проект закону планувалося розглянути й прийняти на найближчому засіданні УЦР, «щоб передача землі в руки трудящих неодмінно відбулася ще до початку весняних робіт». Усі ліси, води й надра конфісковувалися в попередніх власників і переходили у власність держави. Уряду приписувалося «приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, на вироблення продуктів, потрібних насамперед трудящим масам».

У IV Універсалі також ішлося про необхідність вжити термінових заходів щодо ліквідації безробіття, матеріального забезпечення інвалідів, сиріт, літніх людей та всіх тих, хто постраждав від війни. Було проголошено націоналізацію «найважливіших галузей торгівлі», установлено монополію держави на зовнішню торгівлю. Усі банки мала контролювати держава.

Підтверджувалися всі демократичні права і свободи громадян, рівність представників різних націй УНР. Усвідомлюючи непевність свого становища, УЦР проголошувала: «Все, чого не встигнемо зробити ми, те довершать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі збори». Однак реалізувати основні положення IV Універсалу УЦР так і не змогла.

У день проголошення IV Універсалу УЦР прийняла Закон про національно-персональну автономію. Право на автономію автоматично визнавалося за трьома найбільшими національними групами — російською, єврейською й польською. Представники інших народів — білоруського, німецького, молдавського, кримськотатарського, грецького та болгарського — могли отримати це право за умови, якщо їхні петиції в цій справі зберуть щонайменше 10 тис. голосів.

Тим часом наступ більшовицьких військ тривав. 8 лютого 1918 р. члени Малої Ради й Ради Народних Міністрів залишили Київ, перебравшись спочатку до Житомира, а потім — до Сарн.

Серед основних причин поразки УНР у Першій війні з більшовицькою Росією можна виділити втрату підтримки УЦР у суспільстві, її нерішучість і незрозумілість кінцевої мети перетворень в аграрному питанні відвернули від неї українське селянство. Більшість робітництва ніколи не була прихильною до неї. У військовій політиці УЦР мало приділяли уваги створенню регулярної армії. Натомість більшовики зуміли скористатися цими прорахунками.

4. Перший прихід більшовиків до влади в Україні.

Вступивши в Київ, війська М. Муравйова розгорнули терор і репресії проти діячів українського руху, колишніх офіцерів російської армії, заможних городян і простих людей, яких більшовики зараховували до «ворогів революції».

Так, за повідомленнями австрійських джерел, під час «червоного терору» муравйовців у Києві було розстріляно близько 5 тис. осіб. Більшовицькі матроси-грабіжники вбили й київського митрополита Володимира (Богоявленського).

«Червоний терор» — масове насильство, яке здійснювали більшовики проти соціальних груп, оголошених «класовими ворогами» або звинувачених у контрреволюційній діяльності.

Висновки. Наприкінці 1917 р. тривала боротьба за владу в Україні вилилася у протистояння Української Народної Республіки, проголошеної УЦР, та радянської Української Народної Республіки, створеної з'їздом рад у Харкові.

- Усвідомлюючи наближення поразки у війні з більшовицькою Росією, керівництво УЦР переглянуло свої погляди на державний статус України, що й обумовило появу IV Універсалу УЦР.
- Зміни, що відбувалися після приходу до влади більшовиків в Україні, дозволяють визначити ці події як більшовицько-російську окупацію.

Запитання та завдання

1. Які вимоги до УЦР висунула РНК Росії у своєму ультиматумі? 2. Що таке ультиматум? 3. Якою була територія радянської УНР? 4. Що таке «війна декретів»? 5. Коли відбувся бій під Крутами? 6. Що проголосив IV Універсал щодо української державності?

7. Охарактеризуйте початковий етап агресії більшовицької Росії проти УНР. 8. Як відбувалася Перша війна більшовицької Росії з УНР? 9. Охарактеризуйте місце IV Універсалу в державотворенні доби Української революції 1917—1921 рр. 10. Чому перший прихід більшовиків до влади в Україні називають більшовицько-російською окупацією?

11. Покажіть на карті атласу події, пов'язані з перебігом Першої війни більшовицької Росії з УНР. 12. Продовжте складання таблиці «Події Української революції 1917—1921 рр.» (с. 29). 13. Завершіть складання таблиці «Універсали УЦР» (с. 36). 14. Проведіть дискусію за проблемним питанням: чому УНР програла в Першій війні з більшовицькою Росією.

15. Осмислюючи події першого приходу до влади більшовиків в Україні, тогочасний голова Народного Секретаріату М. Скрипник писав: «Наша трагедія на Україні полягає саме в тому, щоб за допомогою робітничого класу, російського за національністю або русифікованого, що зневажливо ставиться часом навіть до найменшого натяку на українську мову і українську культуру, за допомогою його і силами його завоювати собі селянство і сільський пролетаріат, за національним складом український, який у зв'язку зі складними історичними умовами упереджено й недовірливо ставиться до всього російського, "московського"». Поясніть, як ви розумієте наведену думку. Чи поділяєте ви її? Чому?